

Teorin i praktiken

Reflektioner kring kritikens gränser

av Claes Caldenby

Claes Caldenby
Chalmers tekniska högskola
Göteborg

Artikeln utgår från den kritik av kritiken som Björn Klarqvist presenterade i *Nordisk Arkitekturforskning* 1994:2. Objektsfixeringen ses som en problematisk, oskriven kod, inte bara för tidskriften *Arkitektur*. Bristen på goda skribenter är ett annat problem och artikeln diskuterar några organiserade försök i Sverige att förbättra arkitekturkritiken. Slutsatsen är en utmaning till arkitekturforskarna att skriva arkitekturkritik.

Tema ARKITEKTURKRITIK

TOM TITS EXPERIMENT i Södertälje är ett bra åskådningssexempel. Ett åskådligt exempel på en världsåskådning: ett folkbildningsideal omsatt i praktiken. Frågan är om det är arkitektur?

Det började för nio år sedan. Scenen har sitt intresse i det här sammanhanget: Södertälje konsthall. Utställningen med naturvetenskapliga experiment som man fick pröva på själv blev en stor framgång och fick 1987 en permanent lokal i Alfa Lavals gamla fabrikslokal Centrifugen. Idag är detta ett "science center" som byggs ut för varje år, nu senast genom en förvandling av fabriksgården till en Tom Tits Trädgård och genom en ny avdelning på temat ekologi. Verksamheten har ett 20-tal anställda och drivs i stiftelseform med Södertälje kommun och Lärarhögskolan i Stockholm som huvudmän. Ut-

ställningen kompletteras av kurser, studiedagar och bokutgivning. Den strategiska nödvändigheten av naturvetenskaplig utbildning för att öka Sveriges konkurrenskraft lyser med sin frånvaro i motiveringarna. I stället talar initiativtagarna om "vetenskapliga förströelser", om gamlas och ungas leklust och om spontana samtal kring vad som händer. Som ett badhus eller bibliotek ska detta kunna vara en social mötesplats i samhället, menar de.

Arkitekturen tydliggör avsikten. Teknik och naturvetenskap är här inte högteknologisk perfektion och knapptryckning. Den robusta industribyggnaden i tegel har kompletterats med en ad hoc-arkitektur av återanvända material som inbjuder just till användning och berättar om återkommande reparationer som ett naturligt inslag i verksamheten. De nybyggda anläggningarna i trädgården har självbyggeriets karaktär och drag av 1970-talets "woodbutchers' art"

Tom Tit (t. v.) och Heureka (ovan): ett likartat innehåll men två vitt skilda förhållningssätt i arkitektur och i bild. Bilderna understryker för att inte säga överdriver skillnaden. I det ena fallet är det en reportagebyrås bild av verksamheten, i det andra fallet arkitektens bild av huset. En poäng är dock att skillnaden i bildsyn är strukturell, den är inbyggd i ett synsätt på arkitektur. Därmed är den också en del av arkitekturtidskriftens förutsättningar, att använda eller motarbeta.

Foto Olof Näslund, Reportagebyrån (Tom Tit) och Jussi Tiainen (Heureka).

i Californiens skogar. Och vem anade att man kan bygga en vattenpump av en cykel, några bollar på en lina och ett rör?

Ett besök på Tom Tits Experiment är dessutom faktiskt i högsta grad en arkitektonisk upplevelse. Man får känna på tyngdlagens verkningar, materialens egenskaper och vattnets rörelser men också speglingarnas sinnesvillor. Det hela är mycket sinnligt men också socialt, uppbyggt kring gemensamma upplevelser och samverkan kring att få saker att fungera. Det ekologiska perspektivet finns inbyggt redan i inriktningen på de naturvetenskapliga grundvillkoren för vår tillvaro och i återanvändningen av material och byggnader, men också i den lustfyllda sociala samverkan. I denna utställning finns mycket inspiration att hämta för en när-

hetens och realiteternas elementära arkitektur, för att anknyta till en arkitekturideologisk diskussion.

Ändå frågar jag mig själv som redaktör om Tom Tits Experiment skulle platsa i tidskriften *Arkitektur*.

Annat är det med Tom Tits motsvarighet i Helsingfors, Heureka Science Centre. Dess lek med dekonstruktionens fragmentering hindrar det på intet sätt från att vara ett karaktäristiskt objekt, ett arkitekturverk i 1989 års stil av två namngivna arkitekter, Mikko Heikinen och Markku Komonen (till skillnad från Tom Tit där de medverkande, i katalogen icke namngivna arkitekternas insats är svår att urskilja). Heureka är elegant, kontrollerat och distanserat – allt det som Tom Tit inte är. Som arkitekturkri-

tiker kan jag uppskatta (och förhålla mig kritisk mot) Heureka. Som helhetsupplevelse måste jag erkänna att Heureka inte alls gick upp mot Tom Tit.

Ändå är jag övertygad om att Heureka självklart skulle ha platsat i tidskriften *Arkitektur* om det varit byggt i Sverige.

Reflektioner...

Berättelsen om Tom Tit och Heureka är inte avsedd som ett exempel på arkitekturkritik, möjligen som en *representativ anekdot* i Kenneth Burkes och Johan Asplunds mening. Hurvida den verkligen representerar arkitekturkritikens verklighet eller bara reducerar eller, än värre, deflektar den ska jag med akademisk blygsamhet låta vara osagt.¹

Hur som helst är avsikten här att reflektera över arkitekturkritikens gränser. Däri liknar detta bidragen till kritiknumret av *Nordisk Arkitekturforskning* (1994:2). Få av dem byggde på empirisk forskning om arkitekturkritik (Peter Sundborgs historiska studie och möjligen Björn Klarqvists forskningsskiss undantagna). Än färre gav exempel på arkitekturkritik (egentligen bara Jerker Lundequist, i konsekvens med Wittgensteins syn). Med den senkomnes fördel ska jag försöka upprätta ett samtal med några av författarna i det förra numret. Dessutom ska jag försöka lägga till några praktiska och förändringsinriktade synpunkter på arkitekturkritiken och dess förhållande till forskningen.²

Tre besläktade frågor om gränsdragningar kan ställas, alla om man så vill med utgångspunkt i den inledande "anekdoten". Den första handlar om vad som är arkitektur, eller snarare Arkitektur. Den andra om vad som är konst och om skillnader mellan de nordiska länderna. Den tredje om hur en tradition eller kultur kan påverkas och förändras.

Flera år Arkitektur

Björn Klarqvists kritiska genomgång av ett år Arkitektur i *Nordisk Arkitekturforskning* 1994:2 tolkar jag inte som det sista ordet i frågan utan mera som en provokativ inledning till en dis-

kussion. Som en av redaktörerna för tidskriften *Arkitektur* sedan många år har jag all anledning att svara. Diskussionen underlättas av att inte behöva vara ett försvar eftersom jag håller med Björn Klarqvist. Men bara delvis. Framförallt är han oklar om steget från kritik till handling: hur en förändring till något bättre kan ske. Jag vill inte gärna tro att det beror på att han som forskare – i likhet med kritiker och eunucker som det sägs – alltid vet hur, fast ingendera kan.³

Klarqvists avsikt är att problematisera den reellt existerande arkitekturkritiken. Som undersökningsmaterial väljer han den svenska tidskriften *Arkitektur*, årgång 1993, "i tron att det är där den mest avancerade arkitekturkritiken försiggår". Han är besviken eftersom han finner alltför lite av sociala och ekologiska aspekter och alltför mycket estetik och vackra bilder, därtill utan människor på.

Jag tror inte att Klarqvists beskrivning är allvarligt missvisande. Jag instämmer också i hans syn på arkitektur och arkitekturkritik som en moralisk fråga, även om jag anar en antingen eller-tendens att därmed nedvärdera sinnliga aspekter, till exempel i det omdöme om arkitekturtidskrifterna som porrtidningar som Klarqvist tillskriver Ralph Erskine. Man drar sig till minnes försöken i tidskriften *Ottar* en gång i tiden att skilja mellan porr och erotiska bilder. Det är överförbart till det här sammanhanget om vi inte i moraliserande nit vill frångå arkitekturen sinnliga kvaliteter. Och moral och moraliserande är inte samma sak.

Själv saknar jag inte bara sociala och ekologiska perspektiv utan också (välgrundade) estetiska och tekniska (och ekonomiska) perspektiv i den arkitekturkritik som skrivs i tidskriften *Arkitektur*. Klarqvists indelning i socialt-ekologiskt eller estetiskt-tekniskt perspektiv är inte självklar även om det är en vanlig polarisering, åtminstone i Sverige.

Utan att ha mätt och räknat vill jag också påstå att det är skillnad på svenska *Arkitektur* och *Architectural Design* (som Klarqvist tar som exempel) om man nu ändå använder denna måttstock. En jämförelse försvåras av att *Archi-*

tectural Design inte har tagit på sig någon systematiskt dokumenterande och kritisk uppgift. Om kritik är urskiljning bör man ändå inte urskiljningslöst tala om arkitektur-tidskrifter i allmänhet. Somliga är mer porr än andra, om man vill se det så.

I förbigående kastar Klarqvist ut frågan om vad vi ska ha arkitektur-tidskrifterna till. Jag tror Nils-Ole Lunds differentiering av arkitekturen i en institution med fyra poler (praktiken, utbildningen, tidskrifterna och forskningen) är fruktbar. Tidskrifterna kan inte betraktas lösryckt; yrkeslivet är beroende av dem och de är beroende av yrkeslivet. På ett plan kan man alltså säga att om ett socialt-ekologiskt perspektiv av det slag som Klarqvist efterlyser saknas i arkitekturkritiken så har det att göra med att det så sällan finns medvetet i den praktik som skapar byggnaderna. I sin tur har det att göra med att det åtminstone tidigare, och vill jag påstå fortfarande, inte är tillräckligt väl integrerat i utbildningen. Och att forskningen, i den mån den har metoderna, inte lyckats göra dem så tillgängliga som Klarqvist tror.

Jag inser mycket väl att en uppgift för kritiken kan vara att påpeka dessa brister. Jag vill också för säkerhets skull understryka att jag inte ser forskningen som den yttersta grunden för praktiken. Däremot anser jag att den på många olika sätt kunde integreras bättre med de andra polerna och därvid ha saker både att tillföra och att ta till sig. Från tidskrifterna till exempel att använda bilder, skriva läsbart eller ge sin framställning en god grafisk form.

För att bli något konkretare håller jag helt med Klarqvist om att "det svåra är att tänka arkitektur i stället för bild" och att det är en brist både i det byggda och i kritiken. Den ansats som t. ex. Thomas Markus gjort är löftesrik men jag uppfattar den inte som färdig eller lätt tillgänglig. Det handlar om ett stort och svårt skifte av perspektiv. Forskare som satt sig in i dessa metoder har en viktig pedagogisk uppgift i att förklara och i kritik tillämpa dem.⁴

Att kritikerna inte är "representativa" är en problematisk invändning. Det är faktiskt inte

givet att brukare är bättre iakttagare än en kritiker på tillfälligt besök. Att verkligen få ut något av observationer av användningen eller av brukares, förvaltares och byggares erfarenheter kräver en tid och iakttagelseförmåga som inte heller forskare alltid har, det vet säkert Björn Klarqvist. För den vardagliga kritiken i tidskriften *Arkitektur* finns inte de resurserna.

Behöver vi då den här sortens bristfälliga kritik? Och behöver vi tidskrifter "av detta slag"?

Presentation och debatt, dokumentation och kritik är de två ben som *Arkitektur* går på. Det är en uppläggning som man återfinner i ett antal tidskrifter världen över, en beprövad form för yrkeskårens kunskapsöverföring. På andra håll, i viss mån med en växande differentiering av tidskrifterna, skiljs de två uppgifterna åt. Vi har valt att inte se själva urvalet, som är en underförstådd kritik för de införstådda, som tillräckligt. Vi tror att den självpåtagna, och ibland ganska tunga uppgiften att systematiskt "besvara" allt som presenteras (så har det inte alltid varit i tidskriftens historia) trots allt är ett sätt att hålla det offentliga samtalet om arkitektur vid liv.

Jag uppfattar Björn Klarqvists artikel som ett inlägg i det samtalet, något som vi på *Arkitektur* önskar oss men alltför sällan får. Jag försöker föra samtalet vidare.

Vi delar alltså uppfattningen att kritiken har brister men är inte färdiga med frågan om vari de består och vad man kan göra åt dem. Däremot är jag osäker på om Klarqvist delar min och *Arkitekturs* uppfattning om betydelsen av en kontinuerlig dokumentation och därmed av den repertoar av lösningar som är en grundläggande del av arkitektens yrkeskunskap. Här finns annars också gott om frågor att ställa sig.

Carsten Thau menar i sin artikel i *NA* 1994:2 att det finns en jämfört med andra konstarter relativt stor konsensus inom arkitekturen om vilka verk som "kanoniserats", t. ex. genom att väljas ut för presentation i tidskrifterna. Det är troligen sant men egentligen förbryllande med tanke på hur många aspekter som kan läggas på arkitekturen.

Klarqvist talar om censur-självcensur-tradition-oskriven kod i tidskriften *Arkitektur*. Det är ett intressant ämne. Vår uttryckliga ambition har varit att odla en tradition av både bredare och djupare kritik. Vi har nog inte lyckats helt, i det har Klarqvist rätt. Vi vill tro att orsaken inte är censur utan snarare bristen på goda skribenter. Till det ska jag återkomma. Men jag tror också att en del av problemet har att göra med en oskriven kod för själva urvalet. Kriterierna för kanonisering bestäms av vad som går att urskilja med de begrepp arkitekturen har tillgång till. Och det är inte bara arkitekturkritikens eller den enskilda arkitekturtidskriftens problem.

Om det (bland annat) handlade den inledande anekdoten om Tom Tit och Heureka.

Objekt och process, konst och inte

Heureka är ett karaktäristiskt objekt, en friliggande nybyggnad tillkommen genom en "lätt" urskiljbar arkitektinsats. Dess arkitektoniska avsikter är uttalade och tidsenligt originella. Tom Tit är snarare en process, en kontinuerligt föränderlig installation i en äldre befintlig anläggning. Arkitektinsatsen är inte lätt urskiljbar och för övrigt inte ens namngiven i katalogen (det framgår dock att arkitekter varit inblandade). Arkitektoniska avsikter finns, men de kan nog varken kallas enhetliga eller originella.

Man frestas att säga att Heureka är konst medan Tom Tit inte är det.

Kari Jormakka föreslår i *NA* 1994:2 fyra kriterier på vad konstkritiken kräver av sitt föremål. Det ska vara: 1. En artefakt formad av en författares avsikter. 2. Enhetligt. 3. Meningsfullt i förhållande till "människans villkor". 4. Unikt. Tom Tit uppfyller inte 1 och 2, däremot i högsta grad 3 och i någon mening 4. Heureka uppfyller 1 och 2, i lägre grad (påstår jag) 3 och i någon (annan) mening 4.

Jormakkas text kan uppfattas som en återhållsamt kritisk beskrivning av kritikens kriterier. "Independently of what the artists are trying to do, critics of both postmodern and more traditional persuasion constitute works as the unified and original creations of their authors"

skriver han och jag tror mig höra en problematisering av kritiken. Jormakka diskuterar inte uttalat arkitekturen och arkitekturkritiken men jag uppfattar hans tes som än mer giltig och beivrande för en diskussion av den nödvändigtvis mer kollektiva verksamhet som arkitekturen är.

En häftigt polemisk kritik av samma traditionella konstbegrepp kan man finna i Suzi Gablicks bok *The Reenchantment of Art* från 1991. Hennes utgångspunkt är vänster-feministisk-ekologisk, objektet för hennes kritik är den cartesianska modernismens "meningslösa" konst, målet en dialogisk, moralisk, "magisk" konst. Hon utgår från postmodernismens uppgörelse med modernismens anspråk på originalitet och radikalitet, men ifrågasätter dekonstruktionens (ofta) nihilistiska och uppgivna slutsatser om konstens möjligheter. Hon ger mängder av exempel på konstnärer som på olika sätt försöker "göra konst som om världen spelade någon roll". Två genomgående teman här är dels konsten som process snarare än som objekt, dels vägran att dra en gräns mellan konst och social handling, att "rama in" konsten (gränsöverskridandet betyder dock inte att överge det konstnärliga i handlingen).

Den här diskussionen är inte ny. Vi hade den både inom konsten och arkitekturen under 1970-talet. Joseph Beuys och hans "sociala skulptur" är en av föregångarna från den tiden som Gablick påminner om. För många i konstvärlden, både konstnärer, kritiker och intendenten är detta ett omtumlande hot mot hela deras världsbild och existensberättigande. Strategier för att återföra gränsöverskridarna till konstvärlden finns förstås. Jormakka tycks beskriva dessa integreringsstrategier som framgångsrika. Gablick ser gränsöverskridarna visserligen som marginella men ändå nära en "kritisk massa" som hon menar kommer att leda till ett paradigmskifte.

Objektsfixeringen från konstkritiken tror jag är ett centralt problem för den typ av arkitekturkritik som Björn Klarqvist kritiserar. Jag uppfattar den som den verk samma mekanismen i min klivna inställning till Tom Tit och Heureka. En

presentation med kommentar i tidskriften *Arkitektur* är en "inramning". Den förutsätter enligt en oskriven kod ett urskiljbart objekt och nästan alltid också en urskiljbar arkitektinsats. Det innebär en diskriminering av sådant arkitektarbete som är mera av processkaraktär, t. ex. planering, många typer av ombyggnad och än mer förvaltning eller andra exempel på en "vidgad arkitektroll". Mycket talar för att denna snedvridning tenderar att bli alltmer problematisk ju viktigare återanvändning och arbete i befintliga miljöer blir (alltså just Klarqvists ekologiska och sociala aspekter). En viktig arkitektinsats kan ju dessutom vara att avråda från byggande och därmed från (en annan typ av) arkitektinsatser.

För tidskriften *Arkitekturs* del kan vi hävda att bristen delvis kompenseras av andra typer av artiklar som mera tar upp processfrågor. Vi har dock all anledning att vara uppmärksamma på detta strukturella problem. Dock tror jag inte lösningen är att avskaffa denna typ av arkitekturkritik.

Dels är objektsfixeringen inbyggd i hela arkitekturinstitutionen. Den finns i projektorganisationen av arbetet som (ofta) förutsätter ett tydligt avgränsat objekt. Den finns i tävlingsväsendet, både i formuleringen av uppgiften och i utkorandet av en vinnare (man kan förstås tänka sig tävlingar som övertygar arrangören om att avstå eller göra något annat i stället). Den finns i arkitekturguiden där objekten visserligen inte behöver vara byggnader men ändå måste vara urskiljbara och utpekbara, vilket diskriminerar både det typiska och det strukturella.

Dels är det ingen lösning att ersätta hierarkin objekt-process med en annan hierarki process-objekt. Det är snarare förmågan till aspektbyte, att skifta perspektiv, som är intressant. Kanske kunde man jämföra process-objekt med odlings-skörd. Odlingen är det vardagliga arbetet, kultivering; skörden är det enstaka tillfället, som tar form i objekt, som i sin tur är utgångspunkten för en vidare bearbetning. Allt går runt i ett kretslopp. Och även kritiken kan betraktas som

ett kretslopp där grunden för kulturen måste läggas i ett ständigt pågående offentligt samtal och där skörden kan vara den enstaka "kritiska situationen" där kritiken kan komma att påverka beslut i "mogna" situationer. Det ena förutsätter det andra.

Sedan är det en annan sak att tidskrifter som *Arkitektur* av tradition har en stark betoning av objektet medan arkitekturforskningen, som den bedrivs i Sverige, nog har den motsatta betoningen av processer. Ett möjligt förhållningssätt är att i båda fallen subversivt hävda den undanträngda aspekten, utan att därför förneka skillnaden mellan journalistikens objektifierande aktualitetskrav och forskningens processinriktade långsiktighet.

Jag kan till sist inte låta bli en utvikning på detta tema, närmast föranledd av kritiknumret, *NA* 1994:2, men med anknytning också till Tom Tit och Heureka. Carsten Thau skriver i förbifarten om Finland som ett undantag, "idet arkitektfaglig kompetence her synes at vaere estimeret i en bredere kulturel offentlighed". Det är en iakttagelse som säkert har sin riktighet, men det är inte helt oproblematiskt att hävda detta som en position arkitekturkritiken bör sträva efter. Jag vågar påståendet att den estimering Thau talar om är starkt objektinriktad och att den kulturella offentligheten inte är särskilt bred. Sverige och Finland kan i detta avseende, och flera andra, uppfattas som varandras motpoler. Artiklarna i *NA* 1994:2 skulle kunna ordnas efter en skala från pragmatisk till teoretisk (och från process till objekt, eller Tom Tit till Heureka) med de svenska artiklarna samlade i ena ändan och de finska i den andra. De danska skulle i så fall föga överraskande hamna i mitten.

Själv tyckte jag nog bäst om de danska. Och Jerker Lundequists som förenade fallstudie med begreppsutredning.

Kritik som organisationsfråga

Det kan ha sin poäng i det här sammanhanget att något beskriva de försök som gjorts i Sverige på senare år att förbättra arkitekturkritiken genom att göra den till en organisationsfråga.

Det är säkert mycket svenskt. För säkerhets skull vill jag säga att jag tycker det är bra. Fast otillräckligt.

En tidig strategisk formulering gjordes av konstprofessorn Sven Sandström vid SAR:s 50-årsjubileum 1986. I samband med ett resonemang om behovet av en förståelse för att ge arkitekterna och byggnadskonsten en chans i samrådsdiskussioner gav han rådet: ”med reell och riktad uppmuntran från byggforskningsråd, kulturråd, departement och byggare skulle i dagens mediasamhälle med all sannolikhet den arkitektoniska konsten snabbt på nytt bli synlig och intresseväckande”.⁵

Sandströms råd gav resonans. Samma år in- stiftade SAR sitt årliga kritikerpris. Dess syfte var att uppmärksamma och uppmuntra skrivande av arkitekturkritik. Priset ska enligt stadgar- na ges för en viss utpekad kritikerinsats men har i praktiken blivit en belöning för mer eller mindre lång och trogen tjänst. Pristagarna är spridda på olika media (dagstidningar, radio och TV) men dominansen för tidskriften *Arkitektur* är påfallande. Alla dess tre redaktörer har genom åren fått priset.

Detta är möjligen lite nedslående om syftet var att sprida den arkitektoniska konsten i me- diasamhället. Juryn, som bestått av en skiftan- de blandning av arkitekter och journalister, har haft återkommande diskussioner om principer för val av pristagare. En fråga har varit vad som var viktigast, att uppmuntra arkitekter som skriver eller journalister som intresserar sig för ar- kitektur. Det har också kopplats ihop med frå- gan om en klar analys var mera värt än att nå ut till en stor publik. Svaret har mestadels blivit att det inte är någon motsättning. En annan åter- kommande fråga har varit om man ska belöna en långvarig insats, och därmed oftast också en institutionaliserad roll, eller en avgörande vän- dande insats i någon enstaka byggnadsfråga. Det senare har fallit på svårigheterna att peka ut någon sådan insats.

Också Arkus, Arkitekternas forum för forsk- ning och utveckling, har försökt hitta sätt att öka intresset och förbättra arkitekturkritiken i

massmedia, ”mot bakgrund av det svaga intres- set för arkitektur och byggnadskonst”. Ett par seminarier 1992 med verksamma arkitekturkri- tiker och med företrädare för utbildningarna både av arkitekter, konstvetare och journalister gav en överblick över situationen. Stor enighet rådde om bristen på goda skribenter, som i sin tur har att göra med att framför allt arkitektut- bildningen är alltför lite akademisk, läsande och skrivande. Tystnaden från arkitektkårens intel- ligentsia, lärarna och forskarna på arkitekt- skolorna, är också besvärande hävdades det. Utrymme för bra artiklar finns alltid i tidning- arna, även om en journalistlärare påpekade att samma anspråk på spaltutrymme och brist på goda skribenter finns i alla yrkesgrupper, inklu- sive journalistkåren.

1993 ordnade Arkus, som nästa steg, en första tävling i att skriva arkitekturkritik. Tävlingens syfte angavs vara att ”väcka intresse för arki- tekturen och arkitekturessän, inspirera arkitek- ter att skriva om arkitektur, uppmärksamma var- dagsarkitekturens betydelse, tända arkitektur- debatten, samla goda exempel på arkitektur- beskrivningar”. Uppgiften var att skriva 2 500 ord om en byggnad, ett rum eller en plats i Sve- rige, byggd eller ombyggd de senaste tio åren. 65 bidrag kom in, de flesta från unga arkitekter. Pristagarna var också de unga och till stor del ”nya” skribenter.⁶ Forskarna avstod i stort sett från att delta, bortsett från några som brukar skriva i tidskriften *Arkitektur*. Hösten 1994 ord- nar Arkus en ny omgång av denna tävling. Upp- giften är nu formulerad så att den starkare tryc- ker på möjligheten att skriva ett debattinlägg om något ännu inte byggt.

Till detta kan läggas att alla tre arkitektur- skolorna i Sverige de senaste åren har haft inslag av skrivande om arkitektur, både som projekt, i kurser och i frivillig verksamhet. Poeten Kaj Glans har haft skrivarverkstad på KTH i Stock- holm och flera av deltagarna därifrån var med och startade arkitekturbladet A1 (”En kvadrat- meter åsikter, fakta och bilder”). Kursen i Nu- tida arkitektur på Chalmers innehåller sedan många år en uppskattad övning i arkitektur-

kritik. Min uppfattning är att det i en ny generation arkitektstuderande och forskarstuderande finns ett stort intresse för skrivande om arkitektur och kanske mindre respekt för gränserna mellan teori och praktik, mellan forskning, kritik, journalistik och andra genrer. Det är viktigt både för skolorna och organisationerna att stödja detta eftersom ordet lika väl som bilden är ett av arkitektens arbetsredskap. Och en av de bästa förutsättningarna för skrivande är läsning, en sorgligt försummad del av den akademiska utbildning som arkitekturskolorna faktiskt bedriver.

Samtidigt är organisatoriska förändringar självklart otillräckligt. De kan bara vara grunden för den inre växtkraft som måste finnas. Man börjar skriva och man fortsätter skriva för att man inte kan låta bli, för att det är så roligt. Och om skrivandet inte är till glädje blir det inte heller till nytta. Eller till inspiration för andras skrivande.

Noter

1. Johan Asplund refererar till Kenneth Burkes begrepp "representativ anekdot" i boken *Tid, rum, individ och kollektiv* 1983, s. 12 f. Tanken är att en vokabulär för att beskriva verkligheten utvecklas ur en utgångspunkt eller bild som Burke kallar en "anekdot". Vi söker efter sådana anekdoter som är representativa, som återspeglar eller reflekterar verkligheten. Troligare är att de reducerar verkligheten, allvarligare om de deflekterar den. Själv berättar Asplund därefter en anekdot som han inte vill kalla för representativ, men vars poäng är att den är gåtfull.
2. Forskningen om arkitekturkritik är inte omfattande. En av de få mera systematiska framställningarna är Wayne Attoes *Critical Imagination* från 1978. Peter Sundborgs antologi *Svensk arkitekturkritik under hundra år* från 1993 ger material för en arkitekturhistorisk framställning. I en bok under arbete

"Vetenskapliga förströelser" om man så vill. Det har man förstätt på Tom Tit.

... kring kritikens gränser

Kritik är "det intellektuella arbetet med att utstaka gränserna för en företeelses giltighet" skriver Jerker Lundequist i *NA* 1994:2. *Nordisk Arkitekturforskning* ger med sitt nummer ansatser till en kritisk forskning om arkitekturkritik.

Som tidskriftsredaktör skulle jag gärna vilja se att vi inte stannar på varsin sida om de sålunda utstakade gränserna. Forskarna är välkomna på besök på vår sida gränsen. Vi har länge saknat er. Det kan bli ett spännande möte, om ni är beredda att ta seden dit ni kommer.

Alla goda skribenter är välkomna inom tidskriften *Arkitekturs* ramar. Och ramar är till för att töjas, liksom gränser för att överskridas. Snarare än suddas ut.

ger jag både empiriskt material om arkitekturkritik i svenska massmedia, några fallstudier av "kritiska situationer" och reflektioner kring arkitekturkritikens utvecklingsmöjligheter.

3. Julian Tuwim-citatet om kritikern och eunucken har Klarqvist gjort sig besväret att översätta från polskan. Det är lustigt men knappast särskilt träffande. I svensk tradition har arkitekturkritiker ofta varit praktiserande arkitekter. De specialiserade kritikerna – arkitekturhistoriker eller på senare år arkitekturforskare – kan för övrigt precis som forskarna *något annat* än det praktikerna kan. Båda delarna är nödvändiga för det samtal Klarqvist också tycks önska sig. Därmed inte sagt att skarpa gränser mellan teori och praktik är önskvärda.

Ett annat citat i samma insinuant oprecisa genre kan jag bidra med: "Arkitekturkritik är

- för arkitekter vad ornitologi är för fåglar”. På det kan man bara svara att arkitekter till skillnad från fåglar kan läsa, åtminstone i princip.
4. Thomas Markus bok *Buildings & Power* från 1993 (recenserad i *NA* 1994:2) är på många sätt ett pionjärbete. Den kommer att recenserar också i tidskriften *Arkitektur* kan jag lova Björn Klarqvist.
  5. Sven Sandström ”Bygg på förståelse – skapa den själv!” i *Arkitekttidningen* 13/86.
  6. De sex pristagarna finns publicerade i en liten skrift från Arkus *Sex arkitekturessäer. Resultat från en tävling i att skriva arkitekturkritik, utlyst 1993 av Arkus.*

Claes Caldenby är arkitekt och tekn. doktor i arkitekturens teori och historia, redaktör för tidskriften *Arkitektur*, forskare och lärare på Chalmers och verksam inom Påbygget, White arkitekters utbildnings- och utvecklingsverksamhet. Arbetar för närvarande bl. a. med en bok om arkitekturkritik, byggd på ett BFR-projekt.